

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.26, november 2025

Indledningen er redigeret af Sasja Emilie Mathiasen Stopa og Krista Stinne Greve Rasmussen

Tilsyn ved ph.d. Jens Rasmussen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“Alterbogs-Daaben” og *Lidt mere om Alterbogs-Daaben og saavidere*

ved Steen Tullberg

Indhold

- 1 Baggrund
 - 1.1 Kragballes indlæg i *Kirkelig Samler*
 - 1.2 Martensens reaktion og brevveksling med Grundtvig
 - 1.3 Kragballes rettelse
- 2 “Alterbogs-Daaben”
- 3 Martensens modskrift
- 4 Lidt mere om Alterbogs-Daaben og saavidere
- 5 Efterspil
- 6 Anvendt litteratur

1 Baggrund

1.1 Kragballes indlæg i *Kirkelig Samler*

I sit tidsskrift *Kirkelig Samler* publicerede Chr. M. Kragballe to artikler med titlerne “Det er Aanden, der gør levende” og “Prøv Aanderne, om de er fra Gud!”. De udkom i andet bind første og andet hæfte fra hhv. ultimo januar og april 1856 og udløste med tiden en større debat om kirkeforståelsen, som aktualiserede spørgsmålet om den oldkristne kirkeretning donatisme, der blev dømt som hæretisk i begyndelsen af 400-tallet. Donatismen er opkaldt efter Donatus, og dens tilhængere hævdede, at en kristelig gyldig sakramentsforvaltning var afhængig af sakramentsforvalterens

(præstens, biskoppens) moralske eller åndelige habitus, og at kirken var en forsamling af rene, hellige mennesker.

I sin første artikel lægger Kragballe ud med at skelne mellem to riger: Kristi menighed på den ene side og det kirkesamfund, der kaldes stats- eller folkekirken, på den anden. Samtiden har en tendens til at betragte disse to riger som sammenfaldende, men det er ifølge ham langt fra tilfældet. Man glemmer den nødvendige forudsætning for Kristi menighed og helligåndens samfund, nemlig troen og dens tilegnelse, og sandheden er, at mange præster ikke har denne forudsætning med sig, men tværtimod bekæmper den. Der er således mange præster, der ikke har fået fuldmagt fra Kristus selv til at tale og virke i hans navn, og der hersker desuden en så stor forvirring i samtiden, at man kan møde præster, der mener, at selv når man er døbt af en jøde eller en mormon, står dåben ved magt, når blot den er foretaget i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn. Man har ifølge Kragballe glemmt, at selve dåbshandlingen med vand og ord ikke kan stå alene, men forudsætter en indre, åndelig kvalitet ved præsten, hvis dåben skal have sine gavnlige virkninger.

I den anden artikel uddyber Kragballe sin skelnen mellem de to riger, den evangelisk-lutherske folkekirke og den ægte Jesu Kristi menighed, som han identificerer som en forskel mellem ånd og bogstav, mellem levende ord og tomme formularer. Han kritiserer forestillingen om, at når blot oplæsningen af dåbsformularen er bogstavelig korrekt, så er også Guds ord til stede med kraft, ånd og liv. Artiklen er væsentligt længere end den første og inddrager ud over talrige skrifthenviisninger og -udlægninger også citater fra bl.a. *Den Augsburgske Bekendelse* for at godtgøre, at det aldrig har været meningen, at sakramenternes gyldighed var uafhængig af, om præsten hørte til blandt de rette troende: "Hvis nemlig en Vranglærer, en Kjætter, en aabenbar Frafalden kunde forvalte Herrens Sakramenter, saa maatte man jo ogsaa kunne finde Kirken der, hvor Luther udtrykkelig siger, at den ikke er at finde, og det kan vi da nok vide var ikke hans Mening" (Kragballe 1856b, s. 132). Og dette gælder ikke kun de åbenlyse vantro, men også de ugudelige hyklere, der lærer rigtigt, men ikke handler derefter, og som kun ærer Gud med læberne, men ikke i hjertet. Kragballe tager dog udtrykkeligt afstand fra donatisterne, der gik for vidt i deres krav om renhed, når de kun ville anerkende sakramentsforvaltere, som man slet ikke kunne sige noget ufordelagtigt om. Den såkaldte kætterdåb tager Kragballe afstand fra, men kun når ordet kætter forstås rigtigt, hvad han forsøger på ved at definere en kætter som "en Mand, som virkelig har *forladt Kirkens Grund*, virkelig har *udelukt sig selv af Menigheden*, ved aabenbar [dvs. åbenlyst] at bryde dens Grundlov, bekæmpe dens Tro og drive Spot med dens Haab" (s. 141); en dåb forrettet af en sådan mand kan have al mulig statskirkelig og samfundsmæssig gyldighed, men den har ikke kristelig gyldighed.

1.2 Martensens reaktion og brevveksling med Grundtvig

De to indlæg af Kragballe faldt sammen med hans ønske om at blive ordineret som præst i folkekirken, hvilket fremgår af den daværende biskop Martensens erindringer (Martensen 1883, s. 63 f.; se også nedenfor, afsnit 3). Martensen afslår i første omgang dette ønske på baggrund af Kragballes "Tale i Retning af det donatistiske Sværmerie" (s. 63), men da han efter en samtale med Kragballe, som han formoder har sine ideer eksklusivt fra Grundtvig, mener at kunne fastslå, at dennes vildfarelse

ikke var rodfæstet i hans person og derfor måske blot var forbigående, betinger han sig en offentlig tilbagekaldelse eller rettelse fra Kragballes hånd som forudsætning for en ordination. Martensen beretter videre, hvordan Grundtvig derpå havde opsøgt ham og indrømmet rimeligheden i en sådan tilbagekaldelse, og Martensen modtager da også efterfølgende en rettelse fra Kragballe, som dog ikke er fyldestgørende nok i Martensens øjne. Han forlanger derfor en ny rettelse af Kragballe, som han imidlertid aldrig modtager. I stedet modtager han et brev fra Grundtvig, som benytter lejligheden til at forsvare Kragballes trosfrihed (jf. Breve 2, s. 552 f.).

I brevet, som er dateret den 20. maj 1856, refererer Grundtvig til sin samtale med Martensen og gør opmærksom på, at han alene var gået ind på tanken om en frivillig rettelse fra Kragballe på den betingelse, at Martensen efterfølgende ikke ville lægge hindringer i vejen for Kragballes optagelse i præstestanden. Da Martensen imidlertid havde forlangt yderligere forandringer og tilføjelser, ville Kragballes rettelse få karakter af en tvungen og ikke en frivillig tilbagekaldelse, og en sådan vil Grundtvig ikke gå med til. Han har derfor anbefalet Kragballe at trykke sin rettelse i den form, som han kan indestå for.

I sit svarbrev fra den 22. maj skriver Martensen, at Grundtvig under deres samtale selv havde medgivet, at Kragballes artikler indeholdt ikke blot "Vildfarelse, men Sværmerie" (Breve 2, s. 554). Desuden havde Kragballe givet Martensen indtryk af at være indforstået med yderligere rettelser til sin oprindelige erklæring, hvorfor det ærgrer Martensen, at han tilsyneladende nu igen er blevet vaklende. Martensen fastholder overfor Grundtvig, at Kragballe bør afgive en ærlig og frivillig tilbagekaldelse, og ikke en tvungen, men at en ordination ikke kan komme på tale, med mindre han går med til de af Martensen foreslåede rettelser. I øvrigt forventer Martensen at høre fra Kragballe selv, da selvstændighed i den slags anliggender er en nødvendighed, når man er præst i folkekirken.

1.3 Kragballes rettelse

Den henvendelse fra Kragballe selv, som Martensen efterlyste, kom aldrig, men i august valgte Kragballe at trykke sin oprindelige "Rettelse." Den blev bragt i *Kirkelig Samler* og lyder i sin helhed (Kragballe 1856c, s. 224 f.):

Da de to Stykker i "Kirkelig Samler" (2det Bind 1ste og 2det Hefte: "Det er Aanden, der gjør levende" og "Prøv Aanderne, om de er af Gud") har stødt mange Læsere, og da jeg er bleven gjort opmærksom paa, at jeg *tildeels* har sammenblandet de Fordringer, man maa stille til Forkyndelsen af Christi Evangelium, med hvad der udkræves til en gyldig Forrettelse af den hellige Daab, saa vil jeg herved oplyse, at denne Sammenblanding er skeet uvitterlig, da jeg kun vilde modsætte mig den LigeGYLDIGHED, hvormed Mange betragter det Menneske, ved hvem, og den Maade, hvorpaa Daaben forrettes.

Jeg vilde saaledes ikke nægte, at en Daab kan være christelig gyldig, skøndt den Person, ved hvem den forrettes, hverken kan ansees for en *sand Christen i levende og aandelig Forstand* [hertil er føjet en note: See Side 99 og 133, hvor det udtrykkelig er bemærket.] eller forretter Daaben nær saa opbyggelig, som man maatte ønske, og som det sig burde, men jeg vilde kun indskærpe, at ingen levende Christen kan være ligegyldig ved, hvem han lader sit Barns Daab forrette af, og at der maa dog være en *Grændse, udenfor* hvilken Daabens christelige Gyldighed ei kan paastaas eller vil træde i Kraft for den Døbte, om end Alterbogens Forskrift paa en Maade var fulgt med Haand og Mund, thi en aabenbar *Jøde, Tyrk* eller *Hedning* kan jo dog umulig forrette en *christelig gyldig* Daab, og Oplæsningen af

Forskriften kan dog vist ogsaa være saa skjødesløs, usømmelig og modbydelig, at intet alvorligt Menneske kan slaae Lid til en saaledes afjasket Daab, og dog maae vi jo alle slaae Lid til *vor egen* Daab, naar den skal træde i Kraft hos os.

Rettelsen er underskrevet af Kragballe, men formentlig forfattet af Grundtvig, hvilket han selv antyder i *Lidt mere om Alterbogs-Daaben og saavidere* (Grundtvig 1856b, s. 30; se også *Bibliografien*, bind 3, s. 182 og 186). Den er derfor gengivet her i sin helhed. Da Kragballe i det følgende hæfte af *Kirkelig Samler* fra december 1856 bringer en længere forklaring af sin rettelse, citerer han da også Grundtvig som autoritet, nærmere bestemt fra artiklen “Om vor tredie Troes-Artikel”, der senere indgik i Grundtvigs teologiske hovedværk *Den christelige Børnelærdom* (se [“Om vor tredie Troes-Artikel”](#); Kragballe 1856d, s. 364). Kragballe tager undervejs også stilling til den kritik og debat, der i mellemtiden er dukket op i spørgsmålet om dåbens gyldighed, men hans oplysninger bringer ikke afgørende nyt i forhold til hans eget standpunkt, som det er udtrykt i rettelsen.

2 “Alterbogs-Daaben”

I september 1856 publicerede Grundtvig så en artikel med titlen “Alterbogs-Daaben”, som for alvor satte gang i debatten. Grundtvig begynder sin artikel med at konstatere, at det står så grelt til med den officielle kristendoms betragtning af dåben, at Søren Kierkegaard var inde på noget rigtigt, da han hånende afviste dåben som blot en “sjat Vand” tilsat en remse og ikke et genfødselsens og fornyelsens bad. Dåben er nemlig i tidens løb blevet mishandlet i en grad, så man med rette kan tvivle på “Alterbogs-Daabens *christelige* Gyldighed” (Grundtvig 1856a, sp. 593), og Grundtvig for sin del mener, at der er en grænse for, hvor meget dåben kan misrøgtes, uden at han mister troen på den. Som lutheraner må han insistere på, at Gudsordet er til stede i dåbshandlingen, men det forudsætter, at man kan sætte lid til, at oplæsningen af alterbogens dåbsord både er ærlig og menneskelig (modsat “dyrisk og usømmelig”), og at den forrettes “af et Menneske, der *ikke* selv gør det *utroeligt* netop for de Troende, at han ved Daaben forretter *Vorherres Ærende*” (sp. 595).

Læs mere

Grundtvig citerer flere gange undervejs dåbsritualet efter *Forordnet Alter-Bog* (1783). Dette indbefattede i datiden Mark 10,13-16 (om de små børn; jf. Matt 19,13-15). Jf. også Joh 3,5 (om vand og ånd som betingelse for Guds rige).

Grundtvig fortsætter med at afvise, at det skulle være kirkehistoriske argumenter, der er afgørende, når man skal vurdere, om dåben har kristelig gyldighed. Det væsentligste er hverken, “hvad *Donatus* eller *Optatus*, Biskop *Cyprian* eller Biskop *Augustin*” kan citeres for om den såkaldte kætterdåb eller “om *Alter-Bogen*, eller hvad der staaer eller ikke staaer i den *Augsburgske Confession*”. Det afgørende er derimod “det store *Samvittigheds-Spørgsmaal*” (sp. 596), som handler om, hvorvidt og under hvilke betingelser det enkelte menneske kan stå inde for alterbogsdaabens kristelige gyldighed. I sidste ende beror dette nemlig alene på Kristus og Helligånden.

Der er ifølge Grundtvig en grænse for, hvor langt hans egen tro rækker, når det gælder oplæsningen under dåbshandlingen, for da troen må være forudsætning for nådens virkning, gør en sjusket oplæsning i hans øjne dåben tvivlsom. Han sidestiller det med en oplæsning af en “*Jøde, Tyrk eller Hedning*” (sp. 597) eller af en åbenlys fornægter af dåben og trosbekendelsen, i hvilke tilfælde dåbens kristelige ugyldighed bør være indlysende. Han føler sig i den forbindelse overbevist om, at Augustin og Luther ville have samme mening, hvis bare spørgsmålet kirkehistorisk var blevet stillet til dem på samme måde. Hvad angår en eventuel ny dåb, gør han gældende, at en person, der ikke sætter spørgsmålstegn ved sin dåb, naturligvis ikke skal tvinges til en ny dåb, men at man nøje bør overveje, hvad man som præst skal svare en person, der tvivler på sin dåb og derfor har henvendt sig til præsten om råd.

Grundtvig er klar over, at hans overvejelser vil vække uro og tvivl hos mange om deres dåbs kristelige gyldighed, især når man tænker på, hvor mange af den umiddelbare fortids præster (han sigter til de såkaldt rationalistiske præster, som dominerede den gejstlige stand 50 år tidligere), der åbenlyst var ukristelige og forvanskede og afveg fra alterbogens forskrift. Han er til gengæld også klar over, at kirken ikke må kunne beskyldes for at bedrive gendåb og forsøger i sin videre argumentation at skelne gendåb fra den dåb “paa anden Omgang” (s. 601), han taler om, bl.a. ved at henvise til den praksis, man havde med at forrette nøddåb på hittebørn. Han henviser også til ApG 19,1-7, hvor Paulus døber nogle disciple på ny, fordi de kun er døbt med Johannes Døberens dåb, ikke med Kristi dåb.

På dette sted i artiklen nævner Grundtvig så anledningen til det hele, nemlig Kragballes ytringer i *Kirkelig Samler* og biskop Martensens efterfølgende krav om en tilbagekaldelse af disse ytringer. Grundtvig kalder Martensens forlangende urimeligt, især fordi Kragballes frivilligt offentliggjorte rettelse ikke er nok for biskoppen, der dermed spærrer Kragballe vejen til et præsteembede. Grundtvig sammenligner det med, at han selv ville blive tvunget til offentligt og under trussel om afskedigelse at tilbagekalde sine overvejelser om alterbogsdåben og alt, hvad der strider mod Martensens dogmatik (jf. Martensen 1849). Han ytrer navnlig bekymring for, om teologerne af grundtvigsk observans vil miste den “*Skrive-Frihed*” (sp. 603), som de i praksis har nydt igennem et halvt århundrede, og han henviser til sin egen dimisprædiken (se [her](#)), der vakte stor postyr uden dog at blive mødt med et krav om tilbagekaldelse. Han maner desuden billedet af en autoritær pavekirke og af kirketugten i 1600-tallet frem for at understrege sin pointe og for at advare mod de dystre konsekvenser for folkekirken og folkelivet af en tilbagevenden til den slags forhold. Afslutningsvis slår Grundtvig (på linje med Kragballe) fast, at den tvivl, han har udtrykt i sin artikel om alterbogsdåbens gyldighed, når den er udført sjusket, alene gælder dens kristelige og guddommelige gyldighed, ikke dens statskirkelige gyldighed, så hans indvendinger har ikke betydning for dåbsattestens validitet.

3 Martensens modskrift

Martensens modsvar til Grundtvig udkom omkring den 11. oktober og bar titlen *I Anledning af Pastor Grundtvigs Oplysninger om “Alterbogs-Daaben”*. Martensen beklager indledningsvis, at Grundtvig fremstiller noget i offentligheden som en ‘storm’, der hidtil kun har været et anliggende mellem Martensen, Grundtvig og Kragballe. Sagen var ifølge Martensen bedst tjent med at være forbleven i stilhed. Da

den imidlertid er blevet et offentligt anliggende, bringer han sin egen version af forløbet, herunder samtalerne med Kragballe og Grundtvig, Kragballes rettelse samt Grundtvigs brev til Martensen og svarbrevet til Grundtvig. Han imødegår derefter Grundtvigs artikel ved mere overordnet at diskutere problemet med donatisme og kætterdåb i deres nye skikkelse, og hvor grænsen går, før dåben mister sin gyldighed.

Mere konkret slår Martensen ned på det sted i Grundtvigs artikel, hvor Grundtvig peger på sin samvittighed som afgørende for sakramentforvaltningen og (ifølge Martensen) ser bort fra al kirkehistorie. Martensen gør opmærksom på, at spørgsmålet om kætterdåbens gyldighed hverken lader sig besvare af trosbekendelsen eller af den individuelle samvittighed, men at man netop må tage den historiske udvikling med i betragtning. Martensen mener, at Grundtvig i sin artikel blander to spørgsmål sammen; på den ene side spørgsmålet om kætterdåbens gyldighed (sakramentets uafhængighed af præstens tro eller vantro), på den anden spørgsmålet om dåbens skødesløse forrettelse. Det første spørgsmål er det afgørende, mens det andet er af underordnet betydning (om end ikke ligegyldigt). Problemet viser sig i Grundtvigs udtryk "Alterbogs-Daaben", der henviser til det selvfølgelig, at alterbogen er i brug under dåbshandlingen, men samtidig peger på skødesløsheden i brugen af denne som sagens kerne. Martensen anfører nu det, han betragter som "Hovedstedet i Pastor Grundtvigs Afhandling" (Martensen 1856, s. 26), nemlig dér hvor Grundtvig betyder, at enhver dåb forrettet med skødesløs opremsning er ham af tvivlsom værdi, og hvor han tilføjer:

Omtrent ligedan gaaer det mig med hvad man har slaaet sammen under Navn af *Kiætter-Daaben*, men hvad jeg vil stræbe at betegne tydeligere, ved at sige, jeg mener en ellers *efter Opskriften* rigtig Alterbogs-Daab, forrettet enten af en *aabenbar Jøde, Tyrk* eller *Hedning*, eller dog af et Menneske, der *aabenbar* bespottede eller benægtede *Daabens* Kraft og *Troes-Bekiendelsens* Indhold; thi heller *ikke* en saadan Alterbogs-Daab turde jeg *fradømme* al mulig Gyldighed, men turde endnu langt mindre *tilskrive* den mindste *christelige* Gyldighed, og maatte finde det *utroeligt*, at noget alvorligt, sandhedskiaerligt Menneske kunde bygge sit Saligheds-Haab *derpaa* (Gr. 1856a, s. 597).

Ifølge Martensen er det nye ved Grundtvigs måde at besvare spørgsmålet om kætterdåben på, at mens Cyprian og donatisterne forkastede kætterdåben og krævede omdåb, så forholder Grundtvig sig tvivlende og mener, at det bør indskærpes menigheden ikke at bruge præster ved dåbshandlingen, som er indlysende ikke-kristne. Grundtvig *forlanger* ikke omdåb i sådanne tilfælde, men nøjes med at spørge, om det ikke er tilstedeligt og berettiget at forlange en sådan. Men denne forskel kan ifølge Martensen komme ud på et; Cyprian og donatisterne må nemlig være begyndt med præcis det spørgsmål, Grundtvig stiller, inden de skred til dogmatisk forkastelse af kætterdåben og forlangte omdåb. Grundtvigs synspunkt er derfor ifølge Martensen "intet Andet end den *begyndende* Donatisme selv" (Martensen 1856, s. 30). Dog adskiller Grundtvig sig fra Cyprian og donatisterne ved at være inkonsekvent i sin anskuelse.

Martensen tager derpå spørgsmålet om omdåb op og gør det ud fra den betragtning, at hvis dåbens gyldighed er afhængig af præstens tro, så vil folk begynde at bekymre sig om og tvivle på den dåb, de selv har modtaget i deres barndom. Grundtvig mener ikke, at man kan tvinge folk til omdåb, hvis de selv er tilfredse med deres barnedåb, men at man heller ikke må nægte omdåb til dem, der selv ønsker det. Igen er

Martensen kritisk overfor Grundtvigs distinktioner, men medgiver, at Grundtvigs synspunkt ikke må forveksles med en opfordring til gendåb. Der skelnes altså mellem omdåb og gendåb, og kirken kan godt i oplagte tilfælde give omdåb, uden at der er tale om den langt mere forkastelige gendåb. Men spørgsmålet er igen, under hvilke betingelser omdåb kan gives, uden at der bliver tale om gendåb, og her forsynder Grundtvig sig ifølge Martensen, fordi han overvejende angiver subjektive grunde til at omdøbe: det er *døberens* beskaffenhed, han argumenterer med, ikke dåbens, og Grundtvig henviser også til den døbtes indre oplevelse af dåbens udeblevne virkninger som berettiget grund til omdåb. Hvis man først slår ind på den vej, vil der ifølge Martensen være utallige individer, som man kan gentage dåben på, og han fastholder, at det hverken er døberen eller den døbte, der gør dåben til dåb, men derimod Herrens indstiftelse. Håbet om frelse bygger desuden ikke på den blotte dåb, “men paa Christus, som er *Daabens Herre*, og paa Christi Samfund tilegnet i *Troen*” (s. 39).

Martensen peger så på en inkonsekvens, der giver Grundtvigs fremstilling et forsonende træk. Martensen sigter til slutningen af Grundtvigs artikel, hvor der spørges, hvad der kan gøres for at dæmpe den uro, som hans hidtidige fremstilling kan have vakt. Martensen citerer Grundtvig for at fastslå, “at Daabens Kraft og Virkning ingenlunde beroer paa nogen anden Døbers Personlighed end vor Herres Jesu Christi egen”, og “at det ene og alene er Vorherres Jesu Christi og den Helligaands Personlighed, det gjælder om ved Daaben efter Herrens egen Indstiftelse” (s. 41; Gr. 1856a, sp. 604 og 607). Her er Grundtvig i overensstemmelse med bekendelsen og dermed på sikker grund, og det får Martensen til afslutningsvis at konkludere, at der i Grundtvigs skrift findes to anskuelser, som er uforenelige: kirkehistorisk set en linje, der fører tilbage til Cyprian og donatisterne, og en, der fører tilbage til Luther og Augustin; og dogmatisk set en påstand om, at dåben er afhængig af præstens personlige habitus, og en modsat, hvor dåbens kraft og virkning ikke er afhængig af døberens personlighed. Dermed bliver Grundtvigs skrift samlet set selvmodsigende.

4 Lidt mere om *Alterbogs-Daaben* og *saavidere*

Martensens skrift fremkaldte i første omgang en replik fra Kragballe i *Dansk Kirketidende* den 19. oktober (Kragballe 1856e) og dernæst, i november, Grundtvigs skrift *Lidt mere om Alterbogs-Daaben og saavidere*.

I dette skrift gør Grundtvig gældende, at han selv historisk “har kæmpet og lidt meget mere for *Lutherskheden* og den Augsburgske Confession end Biskop *Martensen* og alle hans Formænd [dvs. forgængere] paa Sællands Bispestol *siden Nicolai Edinger Balle*” (Grundtvig 1856b, s. 10), og at man i øvrigt skal være varsom med at argumentere med *Den Augsburgske Bekendelse*, hvis autoritet aldrig kan overstige Herrens egen indstiftelse. Han vender sig mod Martensens (og C.F. Rønnes) beskyldning for selvmodsigelse, som han tager sig særligt nær, fordi han er “netop *den Forfatter*, der i vore Dage med mest Alvor og Strængighed har indskærpet, at den klare, *aabenbare* Selv-Modsigelse i Troes og Samvittigheds-Sager, hvor *den* ikke kan være *uwitterlig*, er Løgnens Brændemærke” (s. 15). Dette refererer til Grundtvigs velkendte påberåbelse af modsigelsens grundsætning som sandhedskriterium for en argumentation (se fx afsnit 2.2 i indledningen til [“Om Christendommens Sandhed”](#)), og Grundtvig afviser kategorisk Martensens beskyldning om at have gjort sig skyldig i

(skjult) selvmodsigelse. Når Grundtvig anbefaler menigheden ikke at bruge døbere, der er indlysende ukristelige, er det ifølge ham selv ikke at gøre dåbens gyldighed afhængig af døberens personlighed, men af frygt for at Herren ikke vil kendes ved folk, der ingen fuldmagt har til at døbe på hans vegne. Grundtvig understreger, at dette ikke er det samme som at henvise menigheden udelukkende til 'troende præster' (i sig selv et tvetydigt udtryk) som hævdede af Martensen. Over for Martensens beskyldning for en 'begyndende donatisme' hos Grundtvig, indvender han, at lige så lidt som han vil dømmes efter Martensens dogmatik, vil han dømmes efter dennes (ganske vist utrykte) psykologi. Grundtvig præciserer også sit kirkesyn over for Martensens udlægning af det som 'uden for og hinsides' alle kristelige konfessioner. Han skriver: "Nu, som altid, finder jeg den hellige, *almindelige Kirke* ogsaa midt i den saakaldte *Lutherske Kirke*, fordi jeg der finder den hellige *almindelige Kirkes Tro og Saligheds-Midler*" (s. 21); men Grundtvig mener, at det er nødvendigt ind i mellem at hæve sig over det lutherske, som aldrig kan være overordnet det kristelige. Det var aldrig Luthers tanke at stifte en splinterny kirke, og i stedet for det rigide kirkebegreb, biskop Mynster stod for, bør Martensen følge i biskop Balles fodspor, som nægtede at udstede kætterdomme ud fra *Den Augsburgske Bekendelse*. Men selv hvis man går ind på præmissen om, at *Den Augsburgske Bekendelse* har den status, som Martensen hævder, så er der problemer med hans argumentation, og Grundtvig bringer herefter Kragballe-sagen på bane.

Grundtvig gør opmærksom på, at der i *Den Augsburgske Bekendelse* intet står om kætterdåb, og at det, der står om dåben, er meget kortfattet, nemlig at den er en frelsesbetingelse, og at den er gyldig, selv hvis den forvaltes af "onde Mennesker" (s. 26; Grundtvig citerer den latinske originaltekst i sin argumentation). Det, der fordømmes i *Den Augsburgske Bekendelse*, er på den ene side, at de ondes embedsgerning er unyttig og uvirksom (jf. donatismen), og på den anden side forestillingen om, at børn kan blive frelst uden at være døbt (den såkaldte anabaptisme, der gik ind for voksendåb). Martensen kan kun beskyldte Grundtvig og Kragballe for kætteri, hvis der ved 'onde mennesker' forstås åbenlyse kættere, hvilket ifølge Grundtvig ville føre til den absurde konklusion, at kirken var nødt til at forudsætte kætterdåb i dens midte, og at rettroende medlemmer af kirken ikke ville kunne afvise kætterdåben. Grundtvig undersøger herefter spørgsmålet om kætterdåb i lyset af præsteeden, dvs. den latinske præsteed, der findes i *Kirke-Ritualet* 1685, og han konkluderer, at man som præst alene er edsfæstet på den bibelske lære og ikke på diverse bekendelsesskrifter. Grundtvig mener derfor at have ført bevis for, at den tilbagekaldelse, som Martensen forlangte af Kragballe, hverken har belæg i præsteeden eller *Den Augsburgske Bekendelse*. Grundtvig antyder, at Martensen i hele sagen i virkeligheden har været drevet af animositet mod Grundtvig og den kirkelige retning, han har givet navn til, og da Martensen har kritiseret Grundtvig for ikke at have kirkehistorien på sin side, benytter Grundtvig sit indlæg til at stille Martensen et par kirkehistoriske spørgsmål. Grundtvig mener nemlig ikke, at han har overset kirkehistorien, som hævdede af Martensen, men blot gjort opmærksom på, at spørgsmålet om dåbens gyldighed også er et samvittighedsspørgsmål, og at man ikke bare kan skyde sig ind under autoriteter som Luther og Augustin.

Det første spørgsmål, Grundtvig stiller Martensen, handler om donatismen. Grundtvig afviser, at donatisterne kan gælde for hans forgængere, da de tydeligvis (ligesom pietisterne) manglede kirketugt og dermed stillede sig uden for den officielle

kirke. Donatisternes forkastelse af kætterdåben var derfor ikke deres egentlige kendetegn, og desuden var den officielle kirkes holdning til donatisterne, at de blev inviteret inden for og ikke holdt uden for, på betingelse af, at de accepterede kirkens "Slaphed" (s. 34). Det andet spørgsmål går på Augustin, idet Grundtvig betvivler, at kirkefaderen kan bruges så skråsikkert imod ham, som Martensen påstår. Grundtvig citerer Peter Lombarden, der på sin side citerer Augustin for, at selv når en kætterdåb er udført i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn, må den betragtes som uden sakramentets frelsende kraft.

Som afslutning fører Grundtvig også Søren Kierkegaard i felten som baggrund for ikke bare et samvittighedsspørgsmål til Martensen, men til "alle den *Danske Folkekirkes* Bisper, Præster og Skriftkloge" (s. 35). Kierkegaards "uforglemmelige *Liv og Død og Begravelse*" (s. 35) bør nemlig få Folkekirkes repræsentanter til at indse, at hvis de vil vinde folkelig legitimitet og gælde for "*Sandheds-Vidner*" (s. 35) i folkets øjne, kan det ikke nytte noget, at kirken giver sig ud for at være et trossamfund af både troende og vantro eller giver sine præster et sikkert levebrød ved at lade dem aflægge ed på alterbogen og andre bekendelsesskrifter. Hvis der stadig skal være ærlighed i bekendelsen og i læren, må kirken gå en af to veje: enten ophæve hele institutionen eller frigive troen og forkyndelsen i den. Sognebåndets løsning, dvs. ophævelse (Grundtvigs gamle mærkesag, som ved lov var blevet indført i 1855), var et vigtigt skridt på vejen til en løsning; nu mangler ifølge Grundtvig blot "*Tungebaandets Løsning*" (s. 36), som i øvrigt længe har været praksis, mens lovfæstelsen har manglet. Det bør indebære, at man i præsteeden udelader bekendelsesskrifterne og i stedet tilføjer ordene "efter bedste Overbeviisning" (s. 36). Grundtvig mener i sin argumentation at have Luther på sin side, og han fremmaner billedet af den danske folkekirke, der "daglig faaer mindre Kraft, Liv og Lys i sig, daglig bliver mindre folkelig, mindre sanddru, mindre agtværdig, og bliver tilsidst en aabenbar Landeplage" (s. 38), hvis ikke hans råd høres af den officielle kirkes repræsentanter.

5 Efterspil

Ud over Kragballe, Martensen og Grundtvig havde mange andre ytret sig i debatten om alterbogsdåben i blade og tidsskrifter eller med selvstændige bøger (se fx Birkedal 1856, Engelstoft 1856, Fleischer 1856, Helveg 1856 og Rønne 1856), og i januar 1857 samlede Martensen med bogen *Et Gjensvar i Striden om Alterbogs-Daaben* op på meget af debatten. Martensen holdt her fast i at skelne mellem trosviljen og gerningsviljen hos sakramentforvalteren; kun den sidste er afgørende.

Martensen beskrev senere i sine erindringer, hvordan han blev forsonet med Grundtvig et stykke tid efter postyret med alterbogsdåben:

Nogen Tid efter Striden om Alterbogsdaaben traf jeg Grundtvig i Enkedronning Caroline Amalies Forgemak, idet vi begge vare indbudne til Taflet. Her viste det sig paa en smuk Maade, at det personlige Forhold imellem os endnu ikke var brudt. Jeg tænkte vistnok, da jeg saae Grundtvig: hvad skal dette blive til? Men meget venligt kom han mig imøde, rakte mig Haanden og sagde paa sin geniale Maade: "Solen er da mange Gange gaaet ned siden vort sidste Sammenstød," hvorved han sigtede til Apostelens Formaning Eph. 4,26: Solen gaae ikke ned over Eders Vrede. Den er mange Gange gaaet ned, sagde jeg, og vi havde det atter godt sammen (Martensen 1883, s. 68).

Hvad angår sagens oprindelige anledning og hovedperson, Chr. M. Kragballe, så fik striden den umiddelbare konsekvens, at han ikke blev ordineret af biskop Martensen. Det skete først mange år senere, i 1872, da Martensen ordinerede ham til huspræst på godset Tyllinge i Sverige. Han blev i 1888 kaldet til præst for As og Klakring kirker ved Horsens.

6 Anvendt litteratur

- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Birkedal, Vilhelm (1856) *Samvittighed og Retfærdighed. I Anledning af Tremandssagen imellem Cand. Kragballe, Biskop Martensen og Pastor Grundtvig*. København.
- Engelstoft, C.T. (1856), "Forklaring af Apologien IV, 47-48 til den augsburgske Bekjendelses 8de Artikel" i *Dansk Kirketidende*, nr. 52, 21. december, sp. 844-848. København.
- Fleischer, A. (1856) *Et Indlæg i Striden om Grændsen for en Daabshandlings Gyldighed*. København.
- *Forordnet Alter-Bog udi Dannemark og Norge, hvori findes de nyelig allernaadigst giorte Forbedringer* (1783). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1855) "Om vor tredie Troes-Artikel", i *Kirkelig Samler. Tidsskrift til christelig Oplysning*, bind 1, s. 7-22. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1856a), "Alterbogs-Daaben" i *Dansk Kirketidende*, nr. 38, 14. september, sp. 593-607. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1856b) *Lidt mere om Alterbogs-Daaben og saavidere*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig 1-2*, bind 2, udg. af Georg Christensen & Stener Grundtvig. København.
- Helveg, L. (1856), "Reformatoreernes Mening om Vranglæreres Daab" i *Dansk Kirketidende*, nr. 50, 7. december, sp. 801-814. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.
- Kragballe, C.M. (1856a) "Det er Aanden, der gjør levende", i *Kirkelig Samler. Tidsskrift til christelig Oplysning*, bind 2, s. 94-105. København.
- Kragballe, C.M. (1856b) "Prøv Aanderne, om de er fra Gud!", i *Kirkelig Samler. Tidsskrift til christelig Oplysning*, bind 2, s. 125-158. København.
- Kragballe, C.M. (1856c) "Rettelse.", i *Kirkelig Samler. Tidsskrift til christelig Oplysning*, bind 2, s. 224 f. København.
- Kragballe, C.M. (1856d) "Oplysninger til 'Rettelsen' i forrige Hefte.", i *Kirkelig Samler. Tidsskrift til christelig Oplysning*, bind 2, s. 361-380.

København.

- Kragballe, C.M. (1856e), "Til christne Venner!" i *Dansk Kirketidende*, nr. 43, 19. oktober, sp. 692-699. København.
- Martensen, H. (1849) *Den christelige Dogmatik*. København.
- Martensen, H. (1856) *I Anledning af Pastor Grundtvigs Oplysninger om "Alterbogs-Daaben"*. København.
- Martensen, H. (1857) *Et Gjensvar i Striden om "Alterbogsdaaben"*. København.
- Martensen, H. (1883) *Af mit Levnet. Meddelelser*, bind 3. København.
- Rønne, C.F. (1856), "Om de 'Sletdøbte og de Veldøbte.'" i *Dansk Kirketidende*, nr. 41, 5. oktober, sp. 656-661. København.